

Яценко К.А.,
к.філос.н, старший викладач кафедри
військової підготовки офіцерів запасу
Житомирського військового
інституту ім. С. П. Корольова
doc.yatsenko69@gmail.com

МУЛЬТИКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖКУЛЬТУРНИХ ПРОТИРІЧ: PRO ET CONTRA

У статті досліджується сутність та зміст поширених в світовій практиці мультикультурних педагогічних парадигм. З соціально-філософських позицій проводиться аналіз перспектив упровадження у вітчизняний освітянський простір мультикультурних педагогічних моделей як інструмента толерантизації міжкультурних відносин між Україною та Польщею. Зважаючи на специфіку українського соціуму, в систему вітчизняної освіти пропонується залучати елементи мультикультурних педагогічних моделей Дж. Бенкса та С. Ньюто.

Розглядається проблема виникнення міжкультурних протиріч в контексті існування історичної пам'яті окремих індивідів та нації як джерела конфліктів. Пропонуються шляхи розв'язання цієї проблеми.

Визначаються пріоритетні напрями втілення в життя мультикультурних програм в організацію навчально-виховного процесу на рівні навчальних закладів, культурно-просвітницьких центрів, сім'ї, церкви, громадських об'єднань, засобів масової інформації.

Ключові слова: мультикультуралізм, педагогічні освітянські моделі, історична пам'ять, міжкультурний діалог, мультикультурна освіта.

Національні суспільства нині розвиваються в умовах поглиблення взаємодії культур, стрімкого зростання міжкультурних комунікаційних процесів. Суперечливий вплив цих процесів на суспільний розвиток зумовлює необхідність обов'язкового розв'язання багатокультурними суспільствами низки стратегічних завдань, серед яких і вирішення міжкультурних протиріч шляхом реалізації рівноправного діалогу між сторонами конфлікту. Однією з альтернативних стратегій суспільного розвитку, спрямованих на вирішення зазначеної проблем є мультикультуралізм, який, в широкому розумінні, є суспільно-ліберальною пададигмою суспільного розвитку, ідеологічну основу якої становить соціально-філософське обґрунтування примату етнокультурного розмаїття над гомогенністю суспільств, рівноправ'я будь-яких культурних форм та толерантність у відносинах між ними.

Філософське підґрунтя мультикультуралізму покладено в основу мультикультурних моделей, репрезентованих, майже, в усіх сферах суспільного

життя, зокрема, у педагогіці. Сьогодні у низці країн світу на практиці вже реалізуються педагогічні мультикультурні моделі, що покликані сприяти налагодженню міжкультурному діалогу. Серед них, найбільш детально розроблені та поширені концепції мультикультурної (Д. Бенкс, Л. Фрез'єр та ін.), міжкультурної (Г. Ауернхаймер, П. Бателан, В. Ніке та ін.) та глобальної (Р. Хенві) освіт. Втіленню зазначених педагогічних моделей, або їх елементів, у вітчизняному освітянському просторі, безумовно, повинно передувати їх ретельне вивчення, осмислення необхідності та доцільності їх використання в реаліях українського суспільства.

Виходячи із вищезазначеного, метою статті слід вважати:

- аналіз змісту основних мультикультурних педагогічних парадигм, які використовуються у зарубіжних освітянських практиках;
- дослідження перспектив застосування мультикультурних педагогічних моделей в системі вітчизняної освіти як інструмента розв'язання міжкультурних протиріч, зокрема, україно-польських;
- визначення пріоритетних напрямів впровадження зарубіжного досвіду реалізації принципів мультикультуралізму в освітянській сфері України.

В сучасному конфліктогенному світі пошук дієвих інструментів вирішення міжкультурних протиріч стає одним із викликів, перед якими опинились національні суспільства. Адже, важливою рисою сьогодення можна вважати розвіювання ілюзій щодо безконфліктного співіснування носіїв культурних відмінностей. За умов протистояння культур, особлива роль регулятора таких конфліктів покладається на освіту, що шляхом превентивних заходів спроможна або значно послабити, або, взагалі, звести їх нанівець.

На перший погляд, перспективи застосування мультикультурних освітянських програм у сфері налагодження міжкультурного діалогу, в том числі і на міждержавному рівні, виглядають реалістичними. Адже мультикультуралізм проголошує, нібито, незаперечні істини, серед яких, поміж іншого, надання будь-яким культурним формам права на безумовне визнання їх цінності та толерантизація відносин між ними, що означає, вимогу кожної культури до інших поважати свої цінності, традицію і історичне минуле.

Проте, слід визнати існування перепон, які можуть значно ускладнити процес налагодження співпорозуміння представниками різних між представниками різних культурних традицій. Однією з таких перепон є «історична пам'ять» як «збереження і відтворення індивідом, соціальною групою, класом уявлень, переживань, традицій, звичаїв, морально-естетичних норм, які мали місце в минулому» [3, с. 119]. Саме в історичній пам'яті українські дослідники (Г. Касьянов, В. Нагорна та інші) вбачають основу для розвитку історичного мислення, у межах якого відбувається усвідомлення нацією самої себе, усвідомлення того, що вона має свою історію, робить свій внесок у розвиток світової цивілізації. Тому, реалізація принципів мультикультуралізму на практиці, зокрема, в освітянській сфері, повинна бути тісно пов'язана з необхідністю подолання в історичній пам'яті нації або окремого індивіда образу «Іншого», як ворога, яким він, можливо, був в минулому.

Аналізуючи можливості застосування в освітянських практиках зазначених вище мультикультурних принципів, покликаних налагодити міжкультурне порозуміння, хочеться зупинитись на проблемі подолання міжкультурних протиріч в українсько-польському питанні, що загострились останнім часом. Це питання набуває особливої актуальності в контексті вивчення перспектив практичної реалізації проекту «*Intermarum*», ключовими учасниками якого виступають саме Україна та Польща. Досліджуючи цю проблему важко заперечувати, що і та й інша сторона, як носії власної історичної пам'яті, обов'язково опиняться перед екзистенційною дилемою: зберегти непорушними власні переконання щодо подій історичного минулого, чи спробувати дещо змінити своє ставлення до них і перейти на новий рівень стосунків. Адже, історичне минуле наших народів містить немало жахливих сторінок у відносинах між собою. Як, наприклад, пересічному полякові – свідомому громадянину своєї держави та носієві національних цінностей та переконань, прийняти той факт, що воїни Української Повстанської Армії можуть бути національними героями для багатьох українців? Адже, в його свідомості викарбовано, що вояки УПА є організаторами і учасниками жахливої Волинської трагедії 1943 р., і в Польщі вважаються вбивцями і злочинцями. Аналогічна ситуація спостерігається і з іншого боку, де носій української національної традиції має переконання діаметрально протилежні. Адже, в той самий історичний період,

відбувались і страшні події, пов'язані з діяльністю Армії Крайової, яка по відношенню до українського населення діяла такими самими кровавими методами.

Щоб подолати цю складну дилему, на наш погляд, потрібно зробити дуже просту і, одночасно, надзвичайно складну річ: визнати свою провину за скоєне, і спробувати пробачити своєму теперішньому опоненту – колишньому ворогові. Так, це складно, але все ж таки можливо, якщо переконати, насамперед, себе, а згодом, й свого опонента в тому, що головний принцип мультикультурної парадигми – єдність у розмаїтті, може мати місце у сьогоднішніх реаліях і толерантність у побудові взаємних стосунків – це не така вже й недосяжна мета. Адже, ще в Біблії, сказано: «Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата свого ненавидить, ложь есть» [1].

Мультикультурна парадигма, незважаючи на складності реалізації її ключових принципів на практиці, дійсно, відкриває широкі перспективи налагодження міжкультурного діалогу, оскільки передбачає, передусім, повагу до історії та культурних вподобань опонента, якими б вони не були.

Формування у молоді (а саме ця категорія повинна стати головним об'єктом освітянського впливу) нових поглядів, позбавлених від ксенофобських нашарувань, що становлять значний пласт історичної пам'яті нації, поміж іншого, може відбуватись і на підставі організації педагогічного процесу на нових ключових засадах – мультикультурних.

Стратегічною метою такої освіти повинно стати:

- виховання поваги до культурних відмінностей;
- забезпечення представників усіх культур рівними правами на освіту;
- формування моральних та духовних цінностей, що об'єднують суспільство.

Підходи щодо реалізації цієї мети можуть відзначатись значною варіативністю, про що свідчить світова педагогічна практика: від пропозицій вносити якнайбільше інформації про різні культурні групи у навчальну літературу до викорінення расизму і перебудови усіх освітянських закладів, реформування суспільства з метою надання усім справедливої та культурно збалансованої освіти.

Так, наприклад, у концепті Дж. Бенкса практична реалізація мультикультурних принципів репрезентується як безперервний процес, що потребує довгострокових вкладень часу й зусиль, а також ретельно спланованих дій та моніторингу.

Педагогічний концепт Л. Фрез'єр спрямований на розвиток культурного розмаїття через упровадження в освітянські практики спеціально розроблених для цього методичних матеріалів, навчальних планів і критеріїв оцінки знань, особливий порядок подачі матеріалу. У. Хантер практичну реалізацію мультикультурних принципів у педагогічній площині пропонує здійснювати через встановлення структурних освітніх пріоритетів, в яких акцент зміщений у бік культурного плюралізму і підтримки культурної спадщини зникаючих етнічних груп. У концепті Б. Парекха змістом педагогічних мультикультурних практик, насамперед, є свобода у вивченні інших культур, навчання учнів і студентів різним моделям пізнання історії через використання усієї світової культурної спадщини. Змістом мультикультурної освіти за К. Грант є утвердження та популяризація альтернативного стилю життя для усіх людей на засадах рівності освіти і забезпечення доступності пізнання усього культурного розмаїття. Б. Сайзмор у мультикультурну освіту вкладає засвоєння знань про різні групи і організації, протидіючих пригнобленню і експлуатації шляхом вивчення реалій та ідей, що є результатом їхньої діяльності. Педагогічним процесом спрямованим на протидію усім формам дискримінації, поглиблення міжособистісних контактів між учнями та студентами, поширення на педагогічних процес принципів демократії і соціальної справедливості вважає мультикультурну освіту С. Ньюто тощо [4, с. 96–108].

Разом із тим, незважаючи на суттєві відмінності у підходах щодо сутності та організації мультикультурної освіти, усіх вищезазначених дослідників об'єднує спільна основа. Нею є спрямованість усіх мультикультурних педагогічних концептів на дослідження етнічної ідентифікації, культурного плюралізму, нерівного розподілу ресурсів та іншої проблематики, пов'язаної із культурною дискримінацією. Спільним для більшості мультикультурних педагогічних програм є й наголос на тому, що зміст, структура і практика мультикультурного педагогічного процесу будуть змінюватись, залежно від умов його реалізації, що іще раз підтверджує варіативний характер мультикультурних педагогічних конструктів.

Зважаючи на невідповідність переважної більшості традиційних педагогічних практик реаліям сучасності, Ю. Габермас пропонує привнести у навчально-виховний процес дух творчості, перейти від примусового навчання до педагогіки

співробітництва, до нових методів, що сприяють розвитку таких важливих якостей особистості, як інтерес до просвітництва і творчого ставлення до самого процесу навчання; його принципи – самостійність, саморефлексія, свобода, справедливість, співробітництво, творчість [8, с. 80]. Така організація освіти може бути реалізована шляхом застосування у навчанні основних принципів мультикультуралізму, насамперед, у сфері вищої освіти. Такими принципами мультикультурної освіти західний дослідник Ж. Бурже називає :

- її холістичність, як врахування у педагогічному процесі усіх аспектів життя суспільства на різних рівнях їх усвідомлення;
- спрямованість на активізацію пізнавальних процесів, а не націленість її на подолання кризових явищ у суспільстві;
- превентивний характер педагогічного процесу, що пов'язаний із формуванням в особистості базових умінь і навичок задля виходу із конфліктних ситуацій;
- перманентність і прогресивність мультикультурної освіти, що передбачає отримання людиною додаткової освіти [6, с. 24].

У контексті впровадження освітянських мультикультурних практик в Україні виокремлюється низка напрямків їх реалізації. Серед них, *першим* напрямом слід вважати двомовне та багатомовне навчання (рідна мова, мова домінуючого етносу, іноземні мови), що значно розширяє обрії сприйняття інших культур особистістю.

Другим – поширення мультикультурної освіти у різних сферах соціогуманітарного знання, що міститиме гуманітарні, естетичні, природно-наукові аспекти. На необхідності такого навчально-предметного розмаїття, зокрема, наголошує визнаний у світі фахівець у сфері мультикультурної педагогіки С. Ньето. На думку дослідниці, програмний курс культурологічних та суспільних дисциплін повинен бути побудований на ідеях рівноправності культур та визнанні корисності внеску кожного народу у загальну культурну скарбницю людства [8, с. 73].

Реалізація мультикультурної освіти у межах інституційного виховання повинна стати її *третьім* напрямком, адже таке виховання є прерогативою не лише освітніх закладів, а й культурно-просвітницьких центрів, сім'ї, церкви, громадських об'єднань, засобів масової інформації.

Четвертий напрям передбачає утвердження української національної освіти, що включає не лише знання студентами політичних інститутів суспільства і конституційних принципів, але й усвідомлення ними себе і ролі «Інших» у процесах національного становлення нації. Визначаючи кінцеву мету такої мультикультурної освіти, М. Уолцер зазначає: «В національних державах, що мають власні національні меншини, коли одна або декілька громад перебувають у привілейованішому становищі щодо інших, метою інститутів освіти повинно стати виховання громадян плюралістичної й толерантної держави, де об'єктом толерантності є індивідуальний вибір кожного у плані ототожнення себе із тією чи іншою культурою». [3, с. 88].

«Зняття» етнічних упереджень та хибних стереотипів, що дозволить представникам різних культур уникати конфліктних ситуацій у міжкультурному спілкуванні становить *п'ятий* напрям утілення мультикультурних принципів у педагогічні практики.

Шостий напрям мультикультурної педагогіки може бути охарактеризований як виховання у молоді критичного сприйняття суспільно-політичних процесів, на необхідності якого, зокрема, наголошує У. Кімліка [6, с. 303]. Разом із тим, потрібно зазначити, що виховання у молоді критичного мислення потребує вкрай виваженого підходу. Адже, занадто критичне ставлення до соціальної дійсності може призвести до ситуації, коли випускники подібних навчальних закладів будуть неспроможні демонструвати до представників інших культур «ані відстороненості, ані індиферентності, ані стоїчного сприйняття...» [3, с. 126].

Для практичної реалізації педагогічних мультикультурних програм в умовах українського суспільства, у нагоді можуть стати детально розроблені західними фахівцями концепції мультикультурної освіти. Серед таких мультикультурних педагогічних моделей, насамперед, слід назвати концепцію освітянської рівності Дж. Бенкса та критичну мультикультурну педагогічну модель С. Ньюто.

У першій із цих концепцій мультикультурна освіта розглядається як можливість міжкультурного діалогу спрямованого на забезпечення рівних можливостей та умов набуття освіти для представників різних расових, етнічних і соціальних груп. Реалізація такого діалогу, на думку Дж. Бенкса, повинна передбачати послідовну

реалізацію п'яти послідовних рівнів у навчанні: 1) інтеграцію змісту; 2) конструювання знань; 3) подолання упереджень; 4) справедливую педагогіку; 5) стимулювання розвитку середовища і соціальної організації [4, с. 106]

Педагогічна мультикультурна парадигма С. Ньето має на меті спочатку послідовне виховання у представників різних культур толерантного ставлення один до одного, потім прийняття культурних відмінностей, повагу до них, згодом солідарність із ними і, нарешті, конструктивну критику елементів як своєї, так і чужих культур [7, с. 36–42].

Реалізація педагогічних мультикультурних моделей у кожній країні має свої особливості, що сформовані внаслідок унікальності умов функціонування їхніх суспільств, зумовлених як колишніми історичними культурними традиціями, так і сучасними соціокультурними процесами. Зокрема, певні мультикультурні елементи містить польська система освіти. До навчальних програм ці елементи були включені з метою підготовки молоді до життя у багатокультурній європейській спільноті, повноправним учасником якої Польща стала у 2004-му році після вступу до Європейського Союзу [4, с. 217–218]. Маємо надію, що реалізація освітянських програм нашого західного сусіда сприятиме не лише покращенню порозуміння між нашими країнами але й побудові стратегічного партнерства у всіх сферах суспільного життя.

Проведений аналіз можливостей застосування мультикультурної освіти як, дозволяє зробити висновок про її значні потенційні можливості інструмента толерантизації міжкультурних відносин, в тому числі і міждержавних. Звісно, це складний та довготривалий процес, проте, практичне втілення мультикультурних педагогічних моделей, або їх елементів, безумовно сприятиме налагоджуванню міжкультурної комунікації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Возняк Т. Про сьогоднішній стан українсько-польського діалогу щодо питань історичної політики [Електронний ресурс] / Тарас Возняк // Zaxid.net: (10.07.2018) – Режим доступу : https://zaxid.net/pro_sogodnishniy_stan_ukrayinsko_polskogo_dialogu_shhodo_pitan_istorichnoyi_politiki_n1461151
2. Касьянов Г.В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять / Г.В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2016. – № 2. – С. 118 – 137.

3. Уолцер М. О терпимости / М. Уолцер; [пер. с англ. И. Мюрнберг]. – М. : Идея-Пресс, 2000. – 160 с.
4. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону : монографія / Н. В. Якса. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2008. – 552 с.
5. Bourget J. Development of Polycentric Consciousness: A Model for Multicultural Education / J. Bourget. – N.-Y. : New York University Press, 1998. – 259 p.
6. Kymlicka W. Politics in vernacular: Nationalism, Multiculturalism and : Citizenship / W. Kymlicka. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 400 p.
7. Nieto S. Affirming Diversity: The Sociopolitical Context of Multicultural Education / S Nieto. – N.Y. : Longman, 1992. – 496 p.
8. Habermas J. Justification and Application. Remarks on Discourse Ethics/ J. Habermas. – Cambridge (MA): MIT Press, 1993. – 278 p.

Yatsenko K. MULTICULTURAL EDUCATION AS A MEANS OF SOLVING INTER-CULTURAL RISKS: PRO ET CONTRA

The article researches the essence and content of multicultural pedagogical paradigms common in the world practice. Thus, J. Benx's pedagogical model is understood as a continuous process that requires long-term investments of time and effort, as well as carefully planned actions and monitoring. L. Frazier's pedagogical concept is aimed at the development of cultural diversity through the introduction of specially designed methodological materials into the educational practices and a special procedure of this material submission. U. Hunter offers multicultural education through the establishment of structural educational priorities, in which the emphasis is shifted towards cultural pluralism and the maintenance of the cultural heritage of disappearing ethnic groups. In the concept of B. Parekh, the content of pedagogical multicultural practices, first of all, is freedom in the study of other cultures, acquainting students with different models of historic knowledge through the use of the entire world cultural heritage. The content of multicultural education for K. Grant is the approval and popularization of an alternative lifestyle for all people on the basis of equality of education and ensuring the availability of knowledge of all cultural diversity. B. Sizemor under multicultural education understands the assimilation of knowledge about various groups and organizations that counteract the oppression and exploitation by studying the realities and ideas which result from their work. S. Nieto considers multicultural education as the pedagogical process aimed at counteracting all forms of discrimination, deepening of interpersonal contacts between pupils and students, spreading the principles of democracy and social justice in the pedagogical process.

From the socio-philosophical standpoint, the analysis of the prospects of introducing elements of multicultural pedagogical models into the domestic educational space of the educational institutions as an instrument of tolerance of intercultural relations between Ukraine and Poland is conducted.

The problem of the emergence of intercultural contradictions in the context of the existence of the historical memory of separate individuals and the nation as a source of conflict is considered.

The priority directions of practical implementation of elements of multicultural pedagogy in the sphere of education, family, church, activity of cultural and educational centers, public associations, mass media with the aim of establishing intercultural dialogue and tolerance of relations between bearers of different cultural traditions are determined.

Key words: *multiculturalism, pedagogical educational models, historical memory, intercultural dialogue, multicultural education.*

Yatsenko K. MULTYKULTURALNE MODELE PEDAGOGICZNE I KIERUNKI ICH REALIZACJI W UKRAINIE

W artykule bada się istotą i treść rozpowszechnionych w światowej praktyce multykulturalnych paradygmatów pedagogicznych.

Z punktu widzenia położeń społeczno-filozoficznych przeprowadzona analiza perspektyw wprowadzenia do krajowej przestrzeni edukacyjnej wielokulturalnych modeli pedagogicznych jako instrumentu tolerancji stosunków międzykulturalnych pomiędzy Ukrainą a Polską. Biorąc pod uwagę

specyfikę społeczeństwa ukraińskiego, do systemu krajowej edukacji zaproponowano włączać elementy multykulturalnych modeli pedagogicznych J. Benksa i S. Nieto.

Rozważa się problem powstania sprzeczności międzykulturalnych w kontekście istnienia historycznej pamięci odrębnych osób i narodu jako źródła konfliktu. Proponują się sposoby rozwiązania tego problemu.

Określają się priorytetowe kierunki wdrożenia w życie programów wielokulturalnych w organizacji procesu edukacyjno-wychowawczego na poziomie instytucji edukacyjnych, ośrodków kulturalno-edukacyjnych, rodziny, kościoła, stowarzyszeń pozarządowych, mediów.

Słowa kluczowe: *wielokulturowość, pedagogiczne modele edukacyjne, pamięć historyczna, dialog międzykulturowy, edukacja wielokulturowa.*